

SWOT ANALİZ TEKNİĞİ İLE
ELEKTRİK ENERJİSİ SEKTÖRÜNDE ETKİN
YATIRIM (FİNANSMAN) MODELİNİN
ORTAYA KONMASINA YÖNELİK AMPİRİK
BİR ÇALIŞMA: SLİ ÖRNEĞİ

Yrd.Doç.Dr.Orhan ELMACI(*)

Yrd.Doç.Dr.Kemal DEMİRCİ(*)

Kemal KIRKBIYIK

GİRİŞ

Dünya; son on yıllık süre içerisinde her alanda bir değişim ve dönüşüm sürecini çok hızlı bir biçimde yaşamaktadır. Bu değişim ve dönüşüm sürecinin odak noktasında (ekseninde) serbest piyasa ekonomisinin yenilikçi ve rekabetçi motifleri yer almıştır. Bu motifler serbest piyasa ekonomisinin hem alt yapısının (üretim, istihdam, ticaret, fiyat, parasal piyasalar, teknolojik dışsal ekonomiler vb.) hem de üst yapısının (devlet, din, kültür, hukuk, etik, sosyal yapı, politik yapı vb.) hızlı değişim ve gelişim ivmesi kazandırmıştır. Bu değişim sürecinde dünya çapında rekabetin yoğunlaşması, dünya pazarlarına yeni sanayileşmekte olan ülkelerin hızla katılması, çevre bilincinin artması, tüketici bilinçlenmesi, kıt kaynakların daha verimli ve etkin kullanılması gerekliliği, işletme düzeyinde yeni bir anlayış arayışına doğru hızlı ilerlemeyi beraberinde getirmiştir. İşin ilginç yanı, bu girişimlerin ulusal sınırlar bir yana, kıtalararası sınırları dahi aşması, kısa sürede küresel (global) uzlaşmaya dönüşerek “küresel bir anlayış” haline gelmesidir.

İşletmecilerin önündeki güncel konu, bu küresel uzlaşmanın ne olduğunu, nasıl ortaya çıktığını, bu uzlaşmadan nasıl bir yönetim aracı olarak yararlanılabileceğini anlamak ve bu uzlaşmaya uyum sağlayacak çözümleri kısa sürede üretmektir. Bu çözümlere ulaşabilmek için küreselleşmenin kritik unsurlarının neler olduğunun bilinmesi gerekir. Genel olarak küreselleşmenin dört kritik unsuru vardır. Bunlardan birincisi **işbirliği**, ikincisi **verimlilik**, üçüncüsü **bilgilenme**, dördüncüsü **bütünleşmedir**. Bu dört kritik unsur için işletme bazında rekabet stratejileri geliştirmek mümkündür.

Temel olarak belirlenen bu dört kritik unsur işletme bazında dikkate alınmak suretiyle, diğer bir deyişle bu dört kritik unsura dayalı rekabet stratejileri geliştirilerek işletmelerin küresel pazarlara açılımı sağlanabilir. Bu bağlamda; bir işletmenin rekabet gücünü artırma stratejilerinin odak noktasında, rekabet gücünün iki temel bileşeni olan **verimlilik** ve **maliyet üstünlüğü** argümanları yer almaktadır. Bu iki

argüman, hem mikro hem de makro boyutta da geçerlidir ve aynı zamanda makro boyutta ekonomik ve sosyal kalkınmanın istikrar içinde gerçekleştirilmesinin temel koşullarını oluşturmaktadırlar. Bir ülkenin ekonomik kalkınmasında etkinlik, eldeki kaynakların rasyonel bir biçimde kullanımını sağlamakla, yatırımların seçiminde ussallıktan ayrılmamakla, ekonomik istikrardan ve sosyal adalet ilkelerinden ödün vermemekle sağlanacağı açıktır.

Bu bağlamda bildiriye, Dünya'da elektrik enerjisi sektöründe özelleştirme, Türkiye'de elektrik enerjisi sektöründe özelleştirme politikaları ve modelleri kısaca açıklandıktan sonra halen geniş kapsamlı bir şekilde yürütülmekte olan serbestleşme programı incelenmektedir. Ayrıca, uygulanan serbestleşme programı sonucunda ortaya çıkabilecek sektörün olası güçlü ve zayıf yönleri ve gelecekte karşılaşılabileceği fırsat ve tehlikelerin TEAŞ Seyitömer Termik Santralı bazında incelenmesi yapılmaktadır.

1. DÜNYADA ELEKTRİK ENERJİSİ SEKTÖRÜNDE ÖZELLEŞTİRME

FAALİYETLERİ

Elektrik enerjisi sektörünün özel sektöre devredilmesi sonucunda özel tekellerin oluşacağı endişesi, bu sektörde kamu yapısını korumayı sürekli gündemde tutmuştur. Ancak, zaman içinde sektörel gereksinimlerin niteliğinin ve büyüklüğünün gelişmesinin yanı sıra teknolojik gelişmelerin etkisiyle de, sektördeki kamu tekeli sorgulanmaya başlamıştır. Bu sorgulama sonucu, sektörün rekabetçi bir ortamda faaliyet gösterecek olan özel sektöre devredilmesinin doğru bir karar olacağı; bu kararın uygulanması sonucu kamunun sektörde yapması gereken yatırımların finansman yükünden kurtulacağı, ayrıca özel sektörün dinamik yapısı ile sektörün daha etkin ve verimli yapıya kavuşması, toplum refahını artıracığı düşüncesi yaygınlık kazanmıştır. Dolayısıyla özelleştirme açısından elektrik enerji sektörünü diğer sektörden ayırmak pek mümkün olmamıştır. Bu sektörün dünyada özelleştirilmesi ile ilgili faaliyetler özellikle 1980'den sonra önemli ölçüde hız kazanmıştır. Japonya ile İspanya'da tamamen özelleşen elektrik, Belçika, Almanya, Hollanda, İtalya, G. Kore, İsveç, İngiltere ve Şili gibi ülkelerde de büyük ölçüde özelleştirilmiştir. 1980'li yıllardan itibaren gelişmiş ve sanayileşmiş bir çok ülkede altyapı projelerine özel sektörün katılımının hızla arttığı görülmektedir. Hükümet kaynaklarının yeterli olmadığı, yatırımları yapamadığı ve talebin hızla arttığı sektörlerde kamu-özel sektör işbirliğine gidilmiş, özel sektör alt yapı projelerine yoğun ilgi göstermiştir. 1984 yılından sonra büyük ölçekli 550 adet alt yapı tesisi 86 ülkede özelleştirilmiş; 54 ülkede ise toplam yatırım tutarı 200 milyar ABD doları olan 500'den fazla imtiyaz anlaşması imzalanmıştır. Bu projelerin % 75'inden fazlası Japonya, İngiltere, Hong Kong, Çin, Malezya, Meksika, Arjantin, ABD, Filipinler ve Avustralya'da gerçekleştirilirken, alt yapı yatırımlarına daha fazla gereksinim gösteren Afrika ve Doğu Avrupa ülkelerinin özel sektör yatırımlarından yeterince yararlanamadığı görülmektedir.

2. TÜRKİYE'DE ELEKTRİK ENERJİSİ SEKTÖRÜNÜN ÖZELLEŞTİRİLMESİNİN GEREKÇELERİ, TEMEL HEDEFLERİ VE ÖZELLEŞTİRME SÜRECİNİN UZAMASININ OLASI SONUÇLARI

Türkiye'de elektrik enerjisi üretimi, iletimi ve dağıtım işleri, 1970 yılında Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) olarak yapılandırılarak devletleştirilmiş; Çukurova Elektrik A.Ş. ve Kepez Elektrik A.Ş. dışındaki tüm kuruluşlar, elektrik üretim, iletim ve dağıtım faaliyetleri, tesis ve çalışanlarıyla birlikte TEK'e devredilmiştir. Böylece, TEK, Türkiye'deki en önemli KİT'lerden biri olmuştur. Sonraki dönemlerde TEAŞ ve TEDAŞ olarak yeniden yapılandırılan elektrik enerjisi sektörü, özelleştirmenin ülke gündemine girmesiyle birlikte özelleştirme kapsamına alınmıştır.

Özelleştirme paradigması elektrik enerji sektörü için de geçerlidir. Türkiye'de elektrik enerjisi sektöründe özelleştirmenin en önemli gerekçesi, kamu yoluyla üretilen elektrik enerjisinin kesintisiz bir biçimde devam ettirilebilmesi için gerekli yatırımların kamu kaynaklarından finanse edilerek gerçekleştirilmesinin mümkün görülmemesidir. Elektrik enerjisi sektörünün özelleştirilmesinin temel yapı taşları **kalitenin, etkinliğin ve verimliliğin sağlanması, sektörde yatırım gereksinimi ve yatırım finansmanı, kamu tekeline kaynaklanan olumsuzlukların giderilmesi** ve rekabetçi bir piyasanın yaratılmasıdır.

Elektrik enerjisi sektörünün özelleştirilmesinin hedeflerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- i. Yerli ve yabancı sermayenin sektöre yatırım yapmalarını sağlamak ve böylece kesintisiz elektrik arzını temin etmek,
- ii. Mevcut santralarda tevsi ve modernizasyon yatırımlarının hızlandırılmasını temin etmek,
- iii. İlgili işletmeleri işletme ve planlama politikalarında daha özgür bir konuma getirmek,
- iv. İletim ve dağıtım hatlarındaki kayıp ve kaçakları en aza indirmek,
- v. Elektrik tarifelerinde fiyat istikrarını sağlamak,
- vi. Tüketicilere alternatifler sunma,
- vii. Sektörün verimlilik, etkinlik ve kalitesini artırmak,
- viii. Gelişen teknolojinin sektörde kullanılmasını teşvik edici ortamı sağlamak,
- ix. Sektörde modern teknoloji ve yönetim tekniklerini getirmek,
- x. Sektörde yer alan işgücünün üretkenliğini artırmak,
- xi. Yeni yatırımlara olanak tanıyarak yeni istihdam olanakları oluşturmak,
- xii. Sermaye piyasalarının gelişmelerine katkıda bulunmak,
- xiii. Sanayinin uluslararası rekabet gücünü artırmak,
- xiv. Sektörde kamu ve özel kesim dengesi sağlamak,
- xv. Yabancı yatırımlar dolayısıyla küresel ekonomik ve politik ilişkiler geliştirmek,
- xvi. Sektörde yer alan kamu girişimlerine daha öz bir transfer yapmak suretiyle bütçe açıklarını azaltmak,
- xvii. Piyasada sinerjik etki yaratmak,
- xviii. Devletin gelirlerini artırmak,
- xix. Üretken özel kesimin gelişmesi için daha uygun ortam yaratmak,
- xx. Mevcut sermayeyi daha iyi kullanmak suretiyle karlılığı artırmak,
- xxi. Sektördeki sanayi mülkiyetini daha geniş bir tabana yaymak,

- xxii. Yabancı yatırımlardan döviz ve yeni teknoloji transferi sağlayarak, tevzii ve yenileme yatırımlarını gerçekleştirmek.

Özelleştirme sürecinin ötelenmesi ve sürüncemede bırakılarak uzaması beraberinde birçok semptomların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan ve gelecekte olası olarak ortaya çıkabilecek semptomları aşağıdaki şekilde aralamak mümkündür.

- i. Kamuoyu desteğinin azalması.
- ii. Kuruluşların verimli ve istikrarlı faaliyette bulunamaması,
- iii. Stratejik kararların alınamaması,
- iv. Kuruluşların yönetiminde etkinliğin azalması,
- v. İnsan kaynaklarının verimli ve motivasyonunun azalması,
- vi. Vasıflı insan kaynaklarındaki azalma,
- vii. Kuruluşların gerekli tevzii ve yenileme yatırımlar yapamaması,

1. ELEKTRİK ENERJİSİ SEKTÖRÜNDE ÖZELLEŞTİRME YÖNTEMLERİ

Dünyadaki özelleştirme eğilimi, kendi yaşına ortaya çıkan ve kendi bütünlüğü içinde gelişen bir olgu değildir. 1970'li yıllarda başlayan ve giderek derinleşen dünya ekonomik bunalımı içinde geliştirilmeye çalışılan yeni iktisat politikaları arayışlarıyla doğrudan ilgili ve onların sonudur. Aslında dünya ekonomisindeki bu yeni eğilimler iktisat teorisi açısından yeni görüşler değildir. Klasiklerin yeni argümanlarla ve birtakım “beklentiler” hipotezleriyle anlatılması ya da tekrarlanmasıdır. Özelleştirme düşüncesinin doğuşunda ve bu düşüncenin teorik ve pratik olarak yaygınlaşmasında “Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi”, “Arz-Yönlü İktisadi Düşünce” ve Anayasal İktisat ve Kamu Tercih Teorisi” gibi kuramların çok önemli katkıları olmuştur. Özelleştirme, “devletin ekonomik etkinliklerinin azaltılmasına ya da tümüyle ortadan kaldırılmasına yönelik uygulamalar bütünü” olarak tanımlanabilir.

Uygulamada ortaya çıkan çok çeşitli özelleştirme yöntemleri vardır. Ancak bu yöntemleri üç ana başlıkta toplamak mümkündür:

- i. Kamu girişimlerinin mülkiyet ve yönetiminin kısmen ya da tamamen özelleştirilmesi,
- ii. Kamusal malların üretiminin özelleştirilmesi,
- iii. Kamusal malların finansmanının özelleştirilmesi,

Birinci ana başlıkta toplanan özelleştirme uygulamaları “dar anlamda özelleştirme”, ikinci ve üçüncü ana başlıkta toplanan özelleştirme uygulamaları “geniş anlamda özelleştirme” olarak nitelendirilmektedir.

Elektrik enerjisi sektörünün özelleştirilmesinde uygulanacak yöntemler ise sektöre özgüdür. 3096 ve 4283 sayılı kanun kapsamında elektrik enerjisi sektöründe uygulanan başlıca özelleştirme yöntemleri; **İşletme hakkı devri, yap-ışlet-devret; yap-ışlet, otoprodüktör uygulamasıdır.** Buna göre Türkiye elektrik enerjisi sektörü için öngörülen yapı Tablo: 1’de gösterildiği gibidir.

Yap – İşlet – Devret Modeli	Bu yöntem (model) henüz tamamlanmamış olan
------------------------------------	--

	hidroelektrik ve termik santrallara uygulanabilmektedir. Bu yöntemde özel sektör, finansmanı temin eder, tesisi kurar, işletir ve sözleşme süresinin bitiminde devlete devreder.
Yap – İşlet	Bu yöntem (model) yeni termik santrallara uygulanabilir. . Bu yöntemde özel sektör, finansmanı temin eder, tesisi kurar, işletir ve sahiplik kazanır. Ürettiği elektriği belirli bir süre ile belirlenen tarife üzerinden TEAŞ'a satar.
İşletme Hakkı Devri (Üretim)	Bu yöntem ile TEAŞ'a ait elektrik üretim santralları belirli bir bedel karşılığında özel sektöre sözleşme süresi boyunca devredilir.
İşletme Hakkı Devri (Dağıtım)	Bu yöntem ile TEAŞ'a ait elektrik dağıtım tesisleri belirli bir bedel karşılığında özel sektöre sözleşme süresi boyunca devredilir.
Otoprodüktör Uygulaması	Bu yöntem ile, sanayi kuruluşlarına kendi elektriğini üretme olanağı tanınır.

Tablo: 1- Elektrik Enerjisi Sektöründe 3096 ve 4283 Sayılı Kanun Kapsamında Uygulanan Özelleştirme Yöntemleri ve Tanımları

Kaynak: YİĞİTGÜDEN Yurdakul, **Türkiye Elektrik Enerjisi Sektöründe Özelleştirme Politikaları ve Çalışmaları**, İTO Yayınları No : 1999-57, İstanbul, s. 73.

1. TEAŞ SEYİTÖMER TERMİK SANTRALİNİN ÖZELLEŞTİRİLME GEREKÇELERİ VE ÖZELLEŞTİRME SÜRECİ

24 Ocak 1980 kararlarıyla ülkemizde uygulanan ihracata dayalı dışa açılma (serbest piyasa ekonomisine entegrasyon) politikaları içinde özelleştirme politikası gelecek yönelimli stratejik bir politika olmuştur. Bu kapsamda elektrik enerjisi sektörünün de özelleştirilmesi çalışmaları eş zamanlı olarak başlatılmıştır. Elektrik enerjisi sektöründe özelleştirme çalışmaları özelleştirmenin genel gerekçeleri doğrultusunda TEAŞ Seyitömer Termik Santralının özelleştirme çalışmalarına başlanmıştır. Ancak, Termik santrallerinin özelleştirilmesine örnek bir model teşkil eden bu kamu girişiminin özelleştirilmesinde izlenen süreç ve özelleştirme için yapılan ihalede alıcı kuruluşların seçimi de tartışmalıdır.

TEAŞ Seyitömer Termik Santralının özelleştirilme süreci 29 Mayıs 1997 tarihli Resmi Gazetede ilan edilmesinden sonra başlanmıştır. 28 Ağustos 1998

tarihinde 11 firmadan teklif alınmış, ihalede en çok bedel öneren KEMTAŞ tercih edilmeyerek, kısa adı KÜSEL olan bir diğer kuruluşa Seyitömer Termik Santralının işletme hakkı devrine karar verilmiştir. Bu husus tartışmalara neden olduğu gibi, Seyitömer Termik Santralına elektrik enerjisi üretiminde kullanılmak üzere linyit kömürü temin eden TKİ Seyitömer Linyitleri İşletmesinin de (SLİ) Seyitömer Termik Santralının özelleştirilmesiyle ilişkilendirilmesi de tartışmalara neden olmuştur. Seyitömer Termik Santralının özelleştirilme süreci, 29 Mayıs 1997’de başlamasına ve ihalesi de yapılmasına karşın, ülke konjonktüründe yaşanan gelişmelerden, bir kısım kanuni engellerden ve termik santrallarının işletme hakkının devrinde Hazinesin garantiyi kaldırdığını açıklamasından sonra işletme hakkı devirlerinde sürekli gecikmeler olmuştur. En son olarak 31 Ekim 2001 tarihinde işletme hakkı devirlerinin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Ancak, yaklaşık dört yıldır sürmekte olan özelleştirme süreci, özelleştirmenin yeniden ele alınması kararı doğrultusunda ihalelerin iptal edilmesiyle son bulmuştur.

2. TEAŞ SEYİTÖMER TERMİK SANTRALININ ÖZELLEŞTİRİLMESİNİN GENEL ANALİZİ

Özelleştirme kapsamına alınan ve İHD (İşletme Hakkı Devri) yöntemi ile özelleştirilmesine karar verilerek ihalesi yapılan TEAŞ Seyitömer Termik santralının özelleştirilmesi, 1997’den beri devam eden bir belirsizlik sonucu İHD gerçekleştirilemeyerek , 31 Ekim 2001 itibariyle söz konusu ihalenin iptal edilmesiyle son bulmuştur. Ancak, diğer santrallar gibi, TEAŞ Seyitömer Termik Santralının özelleştirme düşüncesi de son bulmuş değildir. Bu çalışma çerçevesinde elde edilen bulgulardan TEAŞ Seyitömer Termik Santralının özelleştirilmesinin en rasyonel çözüm yolu olduğu Tablo: 2’deki Swot analizi sonuçları ile ortaya konmuştur.

TEAŞ Seyitömer Termik Santralı Özelleştirilmesinin Olası Güçlü (Yararlı) Yönleri	TEAŞ Seyitömer Termik Santralı Özelleştirilmesinin Zayıf (Sakıncalı) Yönleri
<ul style="list-style-type: none"> i. Acil gereksinim duyulan yatırımlar yapılacak ii. Bakım-onarım ve rehabilitasyon çalışmalarının yapılmasından dolayı arızalar önlenecek iii. İşletme daha rasyonel yönetilecek, buna bağlı olarak verimlilik artacak iv. Kayıp-kaçak oranlarında düşüş sağlanacak v. Teknolojik gelişmelere uyum gerçekleştirilecek vi. Santral bacalarına filtre sistemi takılarak çevre kirlenmesi önlenecek vii. Siyasi etkilerden uzak üretim ve personel 	<ul style="list-style-type: none"> i. Seyitömer termik santralı kârlı bir kuruluş olup özelleştirilmesi sonucu devlet gelir elde etmesine rağmen uzun vadede zarar edecektir. ii. Yabancı ortaklı bir kuruluşa verilmesi iii. Alım garantisinin verilmesi iv. İstihdamın daralması, nitelikli personelin bazı endişelerden dolayı işletmeden ayrılması v. Gelir sağlamanın rasyonel olmaması vi. Taşeronlaşmaya gidilmesi, vii. İşçi ücretlerinde düşüş viii. Sendikasılaştırma

<p>viii. politikaları izlenecek</p> <p>Uzun vadeli planlama gerçekleştirilecek</p>	<p>ix. İşçi ücretlerinde düşüş ve sosyal haklarda bazı ayıplar nedeniyle; sosyo-ekonomik gelişmelerde gerileme</p> <p>x. Santral ambarlarındaki malzeme stoklarının rasyonel kullanılmaması daha da ötesi elden çıkarılarak rant elde edilmesi</p>
<p>TEAŞ Seyitömer Termik Santrali Özelleşirse Olası Fırsatlar</p>	<p>TEAŞ Seyitömer Termik Santrali Özelleşirse Olası Tehlikeler</p>
<p>i. Daha düşük maliyetle elektrik enerjisi üretilebilmesi</p> <p>ii. Daha yüksek verimlilik</p> <p>iii. Yeni teknolojilerin işletmeye uygulama olanağı bulunması</p> <p>iv. Devletin gerçekleştiremediği rehabilitasyonların gerçekleştirilmesi</p> <p>v. Ek yatırım fırsatları</p> <p>vi. Santrali devir alacak kuruluşun sosyo-ekonomik yaşama olumlu katkıları</p> <p>vii. Yeni kuruluşa bağlı, diğer işletmelerin de Kütahya'da yatırım yapmaları sonucu şehir ekonomisine ve istihdama katkı sağlaması</p>	<p>i. Sabit fiyatla 20 yıllık sözleşme yapılarak alım garantisi verilmesi</p> <p>ii. Yabancı ortaklı kuruluşa verilmesinin savaş gibi olağanüstü durumlarda olası tehlikeler</p> <p>iii. Kömür rezervlerinin bitmesi</p> <p>iv. Santralin ekonomik ömrünün doldurması</p> <p>v. Santrala yapılması gereken gerekli yatırımların yapılmaması</p> <p>vi. Gerekli – Bakım ve onarımın yapılmadan 20 yıl sonunda tesislerin deforma olmuş bir biçimde iade edilmesi</p> <p>vii. Devir alan işletmenin, olağanüstü durumlar dolayısıyla, elektrik enerjisi maliyetlerinde artışın olması durumunda, sözleşmede belirtilen bedelden devletin elektrik enerjisi satın almasının güçleşmesi</p>
<p>TEAŞ Seyitömer Termik Santrali Özelleştirilmez ise Olası Güçlü (Yararlı) Yönleri</p>	<p>TEAŞ Seyitömer Termik Santrali Özelleştirilmez ise Zayıf (Sakıncalı) Yönleri</p>
<p>i. Sabit fiyatla 20 yıllık sözleşme yapılarak alım garantisi verilmesi doğuracağı sakıncalar ortadan kalkacak</p> <p>ii. Yabancı ortaklı kuruluşa verilmesinin savaş gibi olağanüstü durumlarda olası tehlikeleri ortadan kalkacak</p> <p>iii. Kömür rezervlerinin bitmesi</p> <p>iv. Santralin ekonomik ömrünün doldurmasından dolayı devletin zarar etmesi önlenecek</p> <p>v. Santrala yapılması gereken gerekli yatırımların yapılmaması durumu ortadan kalkacak</p> <p>vi. Gerekli–Bakım ve onarımın yapılmadan 20 yıl sonunda tesislerin deforma olmuş bir biçimde iade edilmesi sorunu ortadan kalkacak</p> <p>vii. Devir alan işletmenin, olağanüstü durumlar dolayısıyla, elektrik enerjisi maliyetlerinde artışın olması durumunda, üretimde azalışı söz konusu olması ve sözleşmede belirtilen bedelden devletin elektrik enerjisi satın alınmasının güçsüzleşmesi durumunun ortadan kalkması</p>	<p>i. Rehabilitasyon ve yeni yatırım için ek finansman gereksiniminin temininin güçlüğü</p> <p>ii. Yeni personel alımının gerçekleşmesi sonucu, yüksek ücretler nedeni ile maliyetlerde yükseliş</p> <p>iii. Politik baskıların devam etmesi sonucu rasyonel kararların verilemeyişi</p> <p>iv. Teknolojik gelişmelere uyum zorluğu</p>
<p>TEAŞ Seyitömer Termik Santrali Özelleştirilmez ise Olası Fırsatlar</p>	<p>TEAŞ Seyitömer Termik Santrali Özelleştirilmez İse Olası Tehlikeler</p>
<p>Yakalanması olası bir fırsat gözlemlenmemektedir.</p>	<p>i. Yeni yatırımların yapılamaması</p> <p>ii. Devletin sürekli zarar etmesi</p> <p>iii. Kayıp kaçakların artış</p>

	Göstermesi iv. Çevre kirliliğinin devam etmesi
--	---

Tablo: 2- TEAŞ Seyitömer Termik Santralının Özelleştirilmesine Yöneticilerin, Sendika Temsilcilerinin ve Çalışanların Bakışının SWOT Analizi Çerçevesinde Genel Değerlendirmesi

SONUÇ

Dünyadaki özelleştirme konseptine paralel olarak, Türkiye’de de, devlet tarafından çeşitli özelleştirme politikaları uygulamaya konulmuştur. Uygulamaya konulan bu politikaların amacı, öncelikle kârsız ve verimsiz kuruluşların elden çıkarılması olduğu halde gelişmeler aksi yönde olmuş ve kârlı kuruluşların da satılmasını gündeme getirmiştir. Gerçekten de, dünyadaki özelleştirme uygulamalarının amaçlarına bakıldığında, özelleştirmenin en önemli amaçlarından birinin, sermayenin ve mülkiyetin tabana yayılması olduğu görülmektedir. Bundan dolayı da, kamunun elindeki kuruluşlar özel sektöre devredilmektedir. Özellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde bu amaçlara, devletin finansman sıkıntısını özelleştirme yoluyla gidermek, diğer deyişle kamu açıklarını gidermek de eklenmiştir. Türkiye’de de, bazı özelleştirmelerin kamu açıklarını kapatmak amacıyla yapılmıştır.

Türkiye’de önceleri dar bir alanda söz konusu olan bu politikaların 1990’larda hız kazanmasından sonra özelleştirmenin sektörel boyutu da genişlemiş ve hemen hemen bütün sektörler özelleştirme kapsamına alınmıştır. Ancak, bazı sektörlerin özelleştirilmesi stratejik öneminden dolayı tepkilerle karşılanmıştır.

Elektrik enerjisi sektörünün özelleştirilmesi de, bu sektörün stratejik açıdan önemi dolayısıyla en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Ancak bu tartışmalar elektrik enerjisi sektöründe gerçekleştirilen bir çok özelleştirmeyi engelleyememiştir. Elektrik enerjisinin özelleştirmesine gerekçe olarak, özel sektörün ülkenin gereksinim duyduğu elektrik enerjinin üretimine katılımını sağlamak, kayıp–kaçak oranını en aza indirmek, özelleştirme sonucu bu kuruluşların rasyonel işletilmesini temin ederek etkinliğini ve verimliliğini artırma paradigmasıdır. Bu paradigma doğrultusunda 1970’de TEK (Türkiye Elektrik Kurumu) bünyesinde toplanan elektrik üretim ve dağıtım işlerinde yeniden yapılandırma gerçekleştirilmiştir. Böylece TEK’in işlevine son verilmiştir. Özelleştirme sürecinde elektrik enerjisi sektöründe yeniden yapılandırma çerçevesinde üretim ve dağıtım işlerini gerçekleştirmek üzere TEAŞ ve TEDAŞ olarak iki ayrı kuruluş oluşturulmuştur. Bu kuruluşların oluşturulmasına paralel olarak, elektrik enerjisi sektöründe özelleştirmelerin gerçekleştirilmesine olanak tanıyan kanunlar çıkarılmıştır. Bu süreçten sonra, dağıtım işleri özelleştirilmiş, **otoprodüktörlere, yap–işlet** ve **yap–işlet–devret** modellerine izin verilerek özel sektörün elektrik üretimine katılımına olanak tanınmıştır. Ayrıca işletme hakkı devri yoluyla devletin işlettiği çeşitli kuruluşların, işletme hakkının devrinin özel sektöre devri öngörülmüştür.

Termik santralleri de işletme hakkı devri yöntemiyle özelleştirilen kuruluşlardan olmuştur. Bu yöntem ile santrallerin mülkiyeti devlete kalmak kaydıyla santrallerin ve ilgili maden sahalarının etkin ve verimli işleyişinin sağlanması, gecikmiş yenileme yatırımlarının yapılarak üretim artışının gerçekleştirilmesi, maliyetlerin azaltılması, iç kayıpların azaltılması ve sistemin daha rasyonel işletilmesi hedeflenmiştir.

Her biri 150 MW’lık 4 üniteden oluşan 600 MW gücündeki TEAŞ Seyitömer Termik Santrali da, işletme hakkı devri yöntemiyle özelleştirilmesi hedeflenen kuruluşlardan biridir. Bir ampirik çalışma kapsamında ele alınan Seyitömer Termik santrali özelleştirme sürecindeki belirsizlik nedeniyle ortaya çıkan semptomlar diğer santrallerde de yaşanmış ve halen de bu semptomlar yaşanmaktadır.

Elektrik enerjisi sektörünün özelleştirilmesinin gerçekleştirilmesi durumunda ortaya çıkacak sonuçların değerlendirilmesini hedefleyen bu çalışmada, elektrik enerjisi sektöründe bazı özelleştirmelerin hukuki ve teknik gerekli alt yapının oluşturulmadan başlatılmasının önemli sorunlara yol açtığı görülmüştür. Seyitömer Termik Santralının özelleştirilmesi için gereken işletme hakkı devir işlemi, yaklaşık dört yıldır gerçekleşmediği gibi, diğer santrallerle beraber Seyitömer Termik Santralının ihalesi de iptal edilmiştir.

Gerekli teknik ve hukuki alt yapı hazırlanmadan gerçekleştirilmek istenilen santral özelleştirmelerinde belirsizlikler nedeniyle ne devlet ne de işletme hakkını devir alacak özel sektör kuruluşları, acilen yapılması gereken bir kısım yatırımları yapamamıştır. Bu durum Seyitömer Termik Santrali için de geçerli olmuştur. Seyitömer Termik Santralının özelleştirilmesinin bir türlü gerçekleştirilememesi sonucu gerekli yenileme çalışmaları yapılamamış ve bu yenileme çalışmalarının yapılamaması bir çok teknik ve yönetsel sorunların artarak oraya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum üretim kayıplarının ve kaçaklarının daha da artmasına neden olmuştur. Özelleştirme sürecindeki bu ve buna benzer işletmelerde her an işletmenin devredilebileceği düşüncesiyle gelecek yönelimli projeksiyonların yapılamamasına ve gelecek yönelimli projeksiyonların yapılamaması stratejik ve taktik düzeyde kararların alınmamasına sadece, rutin kararların alınmasına neden olmuştur. Ayrıca, özelleştirmenin gecikmesi bakım, onarım, rehabilitasyon ve yeni yatırımların yapılmasına engel olmuş, çalışanların moral ve motivasyonlarına da olumsuz etkileyerek, nitelikli personelin gelecek endişelerinden dolayı erken emekli olmayı tercih etmiş ya da başka kurumlara geçtiği belirlenmiştir. Ortaya çıkan bu semptomlar, özelleştirmesi gerçekleştirilemeyen diğer işletmelerde de yaşanmış ve devlet sürekli zarar eder konuma gelmiştir. Bütün bu hususlar göz önünde bulundurularak elektrik santrallerinin etkin ve verimli bir işleyişe kavuşturularak kayıp ve kaçakların önlenmesi ve gerekli yenileme yatırımlarının yapılabilmesi için özelleştirilmesi mutlaka gerçekleştirilmelidir. Buna karşın, ortaya çıkabilecek olası sakıncalar detaylı olarak analiz edilmek suretiyle, bu sakıncaları ortadan kaldırmaya yönelik önlemlerin bugünden alınması yerinde olacaktır.

Sonuç olarak, İşletme Hakkı Devri kapsamındaki 8 adet projenin toplam kurulu gücü 4891.2 MW dir. Mevcut uygulama sözleşmelerinde pek çok hukuki ihtilafın çıkacağı ve uzun sürecek davaların açılacağı ve bu davalarda büyük tazminatların talep edilebileceği, varlık satışı için gerekli prosedürün 5-6 yıl gibi çok uzun zaman alabileceği, satış bedelinin düşük belirlenmesi halinde kamuoyunda karşıt görüşlerin yoğunlaşmasına, yüksek belirlenmesi halinde ise yatırımcı kesimde oluşacak çekimserlik, sürecin belirsizlik riskinin artmasına, devletin bu aşamada devir bedeli olarak tahsil edebileceği yaklaşık 800 milyon dolarlık bir gelirden yoksun kalmasına neden olacaktır. Ayrıca bu santrallerin verimli işletilmesi için önümüzdeki 5 yıl içinde en az 1 milyar dolar rehabilitasyon yatırımı yapılmasının zorunlu olması ve bu dönemde santrallerin çalıştırılabilmesi için 2 bin ilave işçiye gereksinim duyulması vb. hususlar göz önüne alındığında, özelleştirmelerin gerçekleştirilebilmesi için gerekli yasal ve yönetsel önlemlerin zaman geçirilmeden alınması gerekmektedir.

TEAŞ Seyitömer Termik Santralının rasyonel bir biçimde işletilebilmesi, gerekli yenileme çalışmaları ile yatırımların yapılabilmesi, ancak İşletme Hakkı Devri kapsamında özelleştirmeye bağlıdır.

KAYNAKÇA

AĞAOĞLU Abdülgaffar, "Türkiye'de Özelleştirmeye İlişkin Yapılan Temel Yanlışların Genel Değerlendirmesi ve Girişimcilik Sermayesi Ağırlıklı Model Önerisi",

Özelleştirme Serisi 11, Uzman Gözüyle Bankacılık, S. 8, Aralık 1993, s. 10.

ARABUL Hüseyin, "Elektrik Enerjisi üretim, İletim ve Dağıtım Özelleştirilmesi", **Elektrik Mühendisliği**, TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Yayını, C. 38, S. 392, Ankara, Eylül 1993, s. 159.

ELMACI Orhan, "İşletmelerin Küresel Pazar Yönelimli Stratejik Rekabet Gücü Analizi", Anadolu Üniversitesi, İİBF Dergisi, C.X., s. 1-2, Eskişehir, 1992, s. 317-335.

ELMACI Orhan, "KİT'lerin Özel Sektöre Devri Sorunu", İzmir Ticaret Odası Dergisi, S. 60, 1987, s. 14-31.

ELMACI Orhan, "Küreselleşen Pazarlarla Bütünleşmede Stratejik Rekabet Gücünün Verimlilik Eksenli Analizi", MPM, II. Verimlilik Kongresi, 19-21 Ekim 1994, Ankara, s. 212-227., Orhan ELMACI, "Düşük Verimlilik Tuzağındaki Türk Ekonomisinin

Çıkmazı", **Dünya Gazetesi**, 7 Mayıs 1995, s. 6.

ELMACI Orhan, **İmalat Endüstrisi İşletmelerde Maliyet Azatımı ve Bir Uygulama**, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1990, s. 1.

KIRBIYIK Kemal, Elektrik Enerjisi Sektörünün Özelleştirilmesi ve Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, DPÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2002, s. 158-159.

KULALI İhsan, **Elektrik Sektöründe Özelleştirme ve Türkiye Uygulaması**, DPT Yayınları, No: 2379, Ankara, Ağustos 1997, s. 150-155, Ayrıca bkz., TOKTAŞ Kamil, "Elektrik Sektörünün Özelleştirilmesi", Elektrik Mühendisliği, TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Yayını, C. 38, S. 392, Ankara, Eylül, 1993, s. 145-146.

SUIÇMEZ Halit, YILDIRIM Sevket, **Dünyada ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları**, Ankara, 1993, s. 18., ELMACI Orhan, "Enflasyonu Önlemenin Temel Koşulu: Toplumsal Verimlilik", **Dünya Gazetesi**, 1993, s. 7.

TANYELOĞLU Münir Z., Türkiye'de Elektrik Enerjisi Sektöründe Özelleştirme Sorunları ve Öneriler, **Elektrik Mühendisliği**, TMMOB elektrik Mühendisleri Odası Yayını, C. 38, S. 392, Ankara, Eylül 1993, s. 97., NADAROĞLU Halil, ERTUNA Özer, KIBRIZLI İbrahim vd., **Özelleştirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Ankara, Kasım, 1999, s. 57., Ayrıca bkz., MENDİLCİOĞLU Mustafa, "Türkiye Elektrik Sektöründe Dağıtımında Özelleştirme Çabaları", **Elektrik Mühendisliği**, TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Yayını, C. 38, s. 392, Ankara, Eylül, 1993, s. 82.

Türk – İş Yılığır'99, C. 1, s. 171., **Türkiye'de Özelleştirme Araştırma Raporu**, Türk Demokrasi Vakfı Yayını, Ankara, 1993, s. 32, Ayrıca bkz., **Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları**, TÜSİAD Yayınları, Yayın No: 92.1.138, İstanbul, Ocak, 1992, s. 72.

Türkiye'de Elektrik Enerjisi Sektöründe Özelleştirme Politikaları ve Çalışmaları, s. 59.

97-99 Petrol – İş, s. 408.